

3. Д'яков А. С. Основи термінотворення : семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Видавничий дім “КМ Academia”, 2000. – 216 с.
4. Кияк Т. Р. Фахові мови як новий напрям лінгвістичного дослідження / Т. Р. Кияк // Іноземна філологія : зб. наук. праць. – Л. : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2009. – Вип. 121. – С. 138–141.
5. Кудашев И. С. Проектирование переводческих словарей специальной лексики / И. С. Кудашев. – Helsinki : Helsinki University Print, 2007. – 443 с.
6. Лейчик В. М. Терминоведение. Предмет, методы, структура / В. П. Лейчик. – [2-е издание, исправленное и дополненное] – М. : URSS, 2006. – 254 с.
7. Лейчик В. М. Общая типология и многоаспектные классификации специальной лексики / В. М. Лейчик // Терминология и знание : сб. науч. трудов. – М. : Институт русского языка им. В. В. Виноградова РАН, 2009. – С. 28–48.
8. Никулина Е. А. Взаимодействие и взаимовлияние терминологии и фразеологии современного английского языка / Е. А. Никулина. – М. : Прометей, 2004. – 223 с.
9. Baumann K.-D. Integrative Fachtextlinguistik / K.-D. Baumann. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1992. – 266 S.
10. Brekke M. LSP Lexicography and Terminology : a Complementary View / M. Brekke // 12th European Symposium on Language for Special Purposes. – Bolzano; Bozen, 1999. – P. 31–38.
11. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung / L. Hoffmann. – [2 Auflage. Durchges]. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1985. – 307 S.
12. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung. Berlin 1976, 1. Aufl. 1987 (Sammlung Akademie Verlag 44 Sprache) In : Lothar Hoffmann, Fachsprachen und Gemeinsprache: Fachsprachen: ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft = Languages for special purposes / hrsg. von L. Hoffmann. – Berlin – New York, 1998 – 1379 S.
13. Möhn D., Pelka R. Fachsprachen. Eine Einführung. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag GmbH. and Co. KG, 1984. – S. 25–27.

Т. Галай
(Івано-Франківськ)

СФЕРИ-ДЖЕРЕЛА МЕТАФОРИЧНИХ ТЕРМІНІВ АНГЛІЙСЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ ГЕОЛОГІЇ

У статті розглядається метафора як основний різновид вторинної номінації в аспекті лінгво-когнітивного підходу та досліджуються основні сфери-джерела метафоричних термінів у англійській фаховій мові геології.

Ключові слова: метафора, геологія, термін, сфера-джерело.

В статье рассматривается метафора как основная разновидность вторичной номинации в аспекте лингво-когнитивного подхода и исследуются основные сферы-источники метафорических терминов в английском профессиональном языке геологии.

Ключевые слова: метафора, геология, термин, сфера-источник.

The article deals with a metaphor as a basic type of conveying a secondary meaning in the cognitive aspect and investigates the basic sphere-sources of metaphorical terms in the English LSP of geology.

In the last few years there has been a growing interest in terminological metaphors used in different LSPs: A.P. Chudinov (economics), H.P. Datsyshyn (politics), O.A. Lytvynko (machine-building), M.A. Symonenko (medicine) and others. The cognitive aspect of metaphorical nomination wasn't the object of the special analysis in the English geological terminology and predetermines actuality of this work.

The main purpose of the article is to study the cognitive features of metaphorical nomination in the English LSP of geology. Particular attention is paid to the identification and analysis of the main sphere-sources of geological metaphorical terms.

Based on the approach presented in the article, metaphorization is defined as the interaction of two cognitive structures: "source" (source domain) and "target" (target domain). Source domain is a more specific knowledge obtained by people in their interaction with reality. Target domain is a less specific, less definite knowledge, namely "knowledge by definition".

Our study reveals that the main sphere-source of terminological metaphors in the English LSP of geology includes anthropomorphic metaphors, which are formed after associative likeness to human body and internal organs. Actual for geological terminology is a natural metaphor that combines terms of the world of fauna and flora. Separate large sphere-source of metaphorical nomination is presented by architectural metaphors and artifacts including gastronomic, textile and transport metaphors. The smallest group of metaphoric terms is represented by social metaphors (keywords from the economic sphere, military terms, names of artistic concepts, religion), mythological and meteorological metaphors.

From the research that has been carried out, it is possible to conclude that anthropomorphic and artifact metaphors are of primary importance because these spheres are well-known to the society.

In our future research we intend to concentrate on the cognitive mechanisms of metaphorization of terms in the English LSP of geology and its frame-slots organization.

Key words: *metaphor, geology, term, source-domain.*

Англійська фахова мова геології сьогодні перебуває в активному періоді розвитку, характеризується однією з найбільш динамічних терміносистем, що постійно розвивається, збагачуючись новими термінами. Саме тому дослідники, звертаючи увагу на основні способи поповнення термінології, визначають питому вагу термінів, утворених шляхом вторинної номінації, а саме метафоризації загальноновживаних слів. Метафоричному процесу творення термінів у галузевих терміносистемах присвячені праці Х.П. Дацишин, О.М. Чадюк (політика), О.І. Дуди (кредитно-банківська справа), О.А. Литвинко (машинобудування), М.А. Симоненко, Н.З. Цісар (медицина), А.П. Чудінов (економіка) та інші.

Метафора як ефективний засіб вторинної номінації ще не була об'єктом спеціального аналізу в англійській геологічній термінології, зокрема недостатньо досліджений когнітивний аспект метафоричної номінації в сучасній англійській фаховій мові геології зумовлює **актуальність** цієї роботи.

Мета статті – дослідження когнітивних особливостей метафоричної номінації в англійській фаховій мові геології. Відповідно до зазначеної мети, **завданням** дослідження є визначення та аналіз основних донорських сфер метафоричних термінів даної фахової мови.

Об'єктом дослідження є терміни-метафори, відібрані з англійських тлумачних словників геології. **Предмет дослідження** – сфери-джерела метафоричних термінів англійської фахової мови геології.

Сучасний розвиток і використання в геологічних дослідженнях новітніх досягнень і методів таких прикладних наук як математика, біологія, географія, зв'язок з суміжними науками (геофізика, геохімія, палеографія) створює потребу у значній кількості нових термінів. Одним з найефективніших механізмів створення нових та переосмислення традиційних термінологічних одиниць в англійській фаховій мові геології є метафорична номінація.

Сьогодні вчені дотримуються думки, що метафоризація виникає не тому, що вона потрібна, а тому, що без неї не можна обійтись (цит. за [3, с. 210]. Так, Н.Д. Арутюнова стверджує, що "вивчення метафори дає змогу побачити ту "сировину", із якої виготовляється значення слова" та терміна [1, с. 10]. "Метафоризація супроводжується вкрапленням у нове поняття ознак уже пізньої дійсності, відображеної у значенні" [5, с. 21]. Подібної думки дотримується В.В. Виноградов який вважає, що "формування нового поняття або нового розуміння предмета здійснюється на основі попереднього мовного матеріалу" [2, с. 164].

Метафоризація ґрунтується на взаємодії двох структур знань – когнітивній структурі "джерела" (source domain) і когнітивній структурі "цілі" (target domain). Сфера джерела – це більш конкретне знання, що отримується людиною в процесі безпосереднього досвіду взаємодії з дійсністю. Сфера цілі (мети) – менш конкретне, менш визначене знання, це, скоріше, "знання по визначенню". Елементи сфери-джерела структурують менш зрозумілу концептуальну сферу-мішень, що складає суть когнітивного потенціалу метафори [4, с. 10].

Наше дослідження виявило, що до основних донорських зон термінологічної метафоризації в англійській фаховій мові геології належать: антропоморфна, архітектурна, природоморфна, артефактна, соціальна, міфологічна та метеометафора.

В англійській фаховій мові геології досить чітко прослідковується тенденція до антропоцентризму. На думку В.Н. Телії "сам вибір того чи іншого підґрунтя для метафори пов'язаний зі здатністю людини вимірювати усе нове для неї за схожістю з собою або завдяки предметам простору, з якими людина має справу в практичному досвіді" [6, с. 182].

До **антропоморфної метафори** були віднесені термінологічні одиниці, утворені за асоціативною схожістю з частинами тіла та внутрішніми органами людини: arm, head, foot, liver та інші. При цьому метафоричний перенос здійснюється на основі зовнішньої схожості (форми: eye-and-eyebrow structure > "очі та брови" *текстура ріоліту з серповидним включенням кварцу*; кольору: bloodstone > "кров" *геліотрон*; структури: liver rock > "печінка" *піщаник, який легко ламається*), локалізації: foot hill > "стопа" *підніжжя гори*, а також функції: capillary > "кровоносні судини" *пустота з маленькими порами-отворами, в яких може утворюватися рідина*; поняттями на позначення родинних відносин: daughter mineral > "дочка" *дочірній мінерал*, mother geosyncline >

"мама" *материнська геосинкліналь*; індивідуальними особливостями людини: bald-headed anticline > "лисий" *еродований антикліналь*; динамічною сферою життєдіяльності людини: swallow hole > "ковтати" *водо поглинаюча тріщина*; хворобами та ушкодженнями тіла: scar > "шрам" *схил гори, де добре видно оголені корінні породи*; біологічними характеристиками людини: dead glacier > "мертвий" *льодовик, який припинив свій рух*, live cave > "живий" *печера, яка характеризується наявністю в ній вологи та рослинності*.

Окрім антропоморфної, актуальною для геологічної термінології є **природоморфна метафора**, яка об'єднує зоометафори (світ фауни) і фітометафори (світ флори).

Фітоморфні метафори характеризуються осмисленням геологічних явищ крізь призму об'єктів рослинного світу та охоплює: родо-видові назви рослин: frost flower > "квітка" *тип поверхневого інію, для якого характерні листовидні пластинки*, reddish chestnut soil > "каштан" *червоно-каштанові ґрунти*; номінації основних частин рослин: leaf clay > "листок" *листова глина*, root > "корінь" *глибинна частина тектонічного покриву, коренева зона*; певні стадії розвитку: blossom > "цвісти" *окислений вихід вугільного пласта на земну поверхню*.

Зооморфна метафора виступає механізмом творення переважно: назв представників світу фауни: hedgehog stone > "їжак" *кварц з голкоподібними включеннями гетиту*, reasock corper > "павич" *метали міді, які характеризуються блискучою, строкатою поверхнею*; номінації частин тіла тварин, птахів, плазунів: worm's eye tar > "око черв'яка" *карта перекриття*, horseshoe reef > "підкова" *підковоподібний риф*; назв, пов'язаних із динамічною сферою життєдіяльності тварин: roaring sand > "ревти" *співучі піски пустель, що видають звуки низького тону, що нагадують рев лева*.

Окрему велику сферу-джерело метафоричної номінації в геологічній термінології становлять артефакти, предмети та об'єкти, створені працею людини. **Артефактна метафора** лежить в основі наступних груп термінів.

Гастрономічна метафора утворена на базі асоціацій з назвами продуктів харчування (onion-skin weathering > "цибуля" *тип сфероїдального вивітрювання при якому відщеплюються шари породи*, bean ore > "біб" *лімоніт, який трапляється у вигляді чечевицеподібних агрегатів*), спецій (salt and pepper > "сіль та перець" *пісок, який складається зі світлих та темно забарвлених частинок*), страв (pancake ice > "тістечко" *блінчатий лід*), напоїв (milky quartz > "молоко" *молочно-білий різновид кристалічного кварцу*), кухонного посуду (knife edge > "ніж" *вузький гребінь скалистої породи*, cup-hole > "чашка" *чашиподібна заглибина*, fork > "виделка" *місце злиття декількох потоків*).

Текстильна метафора лежить в основі геологічних термінів, що утворились за допомогою асоціації з назвами одягу (ice cap > "капелюх" *куполоподібний шар льоду, що покриває гірський масив*, arpon > "фартух" *илейф*) та його частинами (collar > "комір" *смуга порід, яка оточує навколишні породи іншого складу*), взуття (shoe stone > "черевик" *точильний камінь*), аксесуарів (ribbon rock > "стрічка" *порода, яка характеризується послідовним напластуванням, різного кольору та структури, осадових порід*), типи тканин (woolpack > "вовна" *конкреційні кулеподібні маси кристалічного вапняку*), інструментів та швейних матеріалів (needle ironstone > "голка" *різновид гетиту, який трапляється у вигляді агрегатів тонко-стовпчастих кристалів*).

Геологічні процеси, явища та об'єкти часто ментально перехреснюються із об'єктами транспорту. **Транспортна метафора** є механізмом утворення геологічних термінів, що осмислюються крізь призму: транспортних засобів (boulder train > "потяг" *ряди льодовикових валунів, утворені тим же матеріалом, що і дно льодовика, часто простягаються на багато кілометрів уздовж напрямку руху льодовика*) та їх складових частин (wheel ore > "колесо" *борніт у вигляді колесоподібних подвійних кристалів*).

Одним із трактувань геологічних явищ та об'єктів є їх перехрещення з предметами, пов'язаними з людським побутом (**побутова метафора**): канцелярським приладдям (envelope > "конверт" *оболонка складної складчастої структури, всередині якої спостерігається будь-який вид структурної незгідності*), контейнерами (box-stone > "коробка" *конкреції призматичної форми, заповнені білим піском*).

В англійській геологічній термінології характерним є використання артефактів зі сфери-джерела архітектура (**архітектурна метафора**), до складу якого входять: назви типів будівель та споруд (Chinese wall glacier > "велика китайська стіна" *льодовик, фронтальна частина якого є вертикальним виступом*); обладнання для відпочинку (bench land > "лавка" *поверхня суші, що складається із виступів передгір'я*); декоративно-пластичні форми (sculpture > "скульптура")

поверхнева форма рельєфу, утворена в результаті дії дощу, вітру, води); інженерно-технічні споруди (marine arch > "арка" кам'яний міст над водою, утворений впливом хвильової ерозії).

Метафора дому, одна з найбільших вихідних сфер метафоричної номінації в англійській фаховій мові геології, є однією з найчастотніших з усіх артефактних метафор. Це пов'язано з тим, що сфера дому добре знайома кожній людині. Поняттева сфера-джерело **дім** охоплює номінації: конструкції будинку: зовнішня (roofed dike > "дах" дайка, утворена у верхній частині породи, basement > "підвал" комплекс порід, що підстиляють старіші породи даного регіону), внутрішня (sea floor > "підлога" морське дно, ceiling channel > "стеля" русло на стелі печери); інструменти для будівництва (nailhead striation > "цвях" цвяхоподібна штриховка); інтер'єр (меблі – table reef > "стіл" плоско вершинний риф) та декоративне оздоблення (hour-glass valley > "пісочний годинник" долина у формі пісочного годинника).

Метеометафори охоплюють такі тематичні групи загальноживаної лексики: пори року (autumn ice > "осінь" лід на ранній стадії утворення), явища природи, погодні умови (rainbow quartz > "веселка" кварц кольору веселки, plankton snow > "сніг" осад органічного детриту в океані); астральних тіл (star dune > "зірка" дюна у формі зірки).

Вихідною поняттевою сферою для метафоризації у галузі геологічної термінології часто виступає міфологія (**міфологічні метафори**): ghost coal > "привид" вугілля, яке горить білим полум'ям, dust devil > "диявол" піщані бурі; смерч, neptunic rock > "Нептун" порода, утворена в морі.

Невелику групу термінів складають номінації, утворені з лексичних одиниць, котрі можемо вважати складовими інших галузевих терміносистем (**соціальна метафора**): ключові слова, які відбивають **економічну сферу** життєдіяльності людини (deflation basin > "дефляція" котловина видування, water budget > "бюджет" водний баланс, recession > "рецесія" повільний відступ кручі під впливом вивітрювання, зменшення довжини льодовика); **мілітарні терміни-метафори**, в основі яких – назва зброї (lake gun > "рушниця" природне явище, на європейських озерах, при якому утворюється звук схожий на вистріл рушниці), обмундирування (camouflage > "камуфляж" заміна мінерало-утворюючого елемента іншим елементом тієї ж валентності), воєнні дії (imprisoned lake > "ув'язнювати" озеро, яке займає басейн, відрізаний від річкової системи); назви **мистецьких понять**: flute > "флейта" дрібні, овальні заглибини, утворені течією води на стелі або стінах печери; **релігія** (bishop's stone > "єпископ" різновид кристалічного кварцу, який використовується як напівдорогоцінний камінь).

Отже, дослідження продемонструвало, що серед проаналізованих геологічних метафоричних термінів сферами-донорами для утворення нових термінологічних одиниць є явища та об'єкти живої та неживої природи, а також інші галузі науки. Пріоритетними типами геологічних термінів є утворені за антропоморфними та артефактними моделями, оскільки дані вихідні сфери є актуальними для суспільства і добре відомими людям.

Перспективним напрямом вважаємо подальше вивчення когнітивних механізмів метафоризації в термінотворенні англійської фахової мови геології та її фреймо-слотову організацію.

Список літератури

1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры : сб. статей / под общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–32.
2. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова / В.В. Виноградов // Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М., 1977. – С. 162–189.
3. Горохова Н.В. Метафоризация как процесс семантического развития терминов в дискурсе специалиста трубопроводного транспорта. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/metaforizatsiya-kak-protsess-semanticheskogo-razvitiya-terminov-v-diskurse-spetsialista-truboprovodnogo-transporta>.
4. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М. : УРСС Эдиториал, 2004. – 256 с.
5. Телия В.Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция / В.Н. Телия // Метафора в языке и тексте. – М. : Наука, 1988. – С. 10–51
6. Телия В.Н. Метафоризация и её роль в создании языковой картины мира / В.Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М, 1988. – С. 173–203.